

VALMIERAS ORIGINĀLDOKUMENTU IZPĒTE: PILSĒTAS SENĀKĀ ZĪMOGA UN ĢERBOŅA PROBLĒMAS

Liene Rokpelne

Mg. hist., Valmieras muzeja vadošā pētniece.

Zinātniskās intereses: avotu pētniecība, paleogrāfija, npublicētie dokumenti par Valmieru un tās apkārtni 13.–19. gs., viduslaiku pilsētas ikdienas dzīve.

Līdzšinējie pētījumi par Valmieras pilsētas vēsturi bieži vien tika balstīti uz iepriekšējos gadu desmitos izveidotiem pieņēmumiem un novecojušiem diskursiem, kurus mūsdienās ir nepieciešams pārskatīt. Jākonstatē, ka līdz pat šim brīdim nav veikta Valmieras oriģinālo dokumentu apkopošana un šo dokumentu padziļināta izpēte. Hronoloģiski sistemātisku pētījumu trūkums radījis situāciju, ka jebkuras tēmas izpēte par pilsētu būtībā jāsāk no jauna, nevis jāpapildina jau esošā informācija.

Ar šo rakstu tiek sākts plašāks pētījums par Valmieras pilsētas npublicētajiem viduslaiku un jauno laiku dokumentiem, kas atrasti Latvijas, Vācijas, Igaunijas, Polijas, Zviedrijas, Krievijas privātajos arhīvos. Raksta mērķis ir, ieskicējot Valmieras vēstures izpētes problemātiku, precizēt Valmieras senākā ģerboņa nospiedumu zīmogā datējumu, kā piemēru izmantojot divus oriģināldokumentus, kā arī, iepazīstoties ar dokumentu pilno tekstu, konstatēt un fiksēt faktus, kas Latvijas viduslaiku vēsturē līdz šim nav bijuši zināmi. Šī publikācija ne tikai paplašina zināšanas par lokālo pilsētas dzīvi, bet līdz ar precīzākām zināšanām par mazajām Livonijas pilsētām veido plašāku kopainu visā Latvijas vēstures kontekstā.

Atslēgas vārdi: Valmiera, Valmieras zīmogs 1381 un 1523, ģerbonis, oriģināldokuments, pilsēta.

IEVADS

Lai labāk izprastu Valmieras viduslaiku un jauno laiku izpētes problemātiku, sākotnēji jāvērs uzmanība uz galvenajiem faktoriem, kas kavē pilsētas izpēti.

Veicot vēsturiskās literatūras analīzi, jāsecina, ka Valmieras vēsture zinātniski pētīta maz. Turklāt nedaudzajos pētījumos novēro-

jama tendence, ka vairākus gadsimtus profesionāli vēsturnieki un vēstures interesenti, rakstot par Valmieru, pieminot pilsētu vai iztīrājot kādu konkrētu tēmu, atsaucas uz 18. un 19. gs. arhivāru un vācbaltiešu vēsturnieku rakstītiem pētījumu kopsavilkumiem un publikācijām,¹ neizmantojot pirmavotus. Autori kā galveno argumentu jaunas informācijas trūkumam izvirza pieņēmumu, ka pilsētas arhīvs ir vairākkārt dedzis vai cietis kara uzbrukumos, kā rezultātā oriģinālie dokumenti nav saglabājušies un kādreiz rakstīto informāciju vairs nav iespējams pārbaudīt.

Valmieras vārds viduslaikos lietots dažādās formās. Populārākās no tām ir *Wolmar*, *Woldemar*, *Woldemer*, *Vladimirec*, tomēr atrodamas vēl citas vārda formas, piemēram, *Volmyr*. Turklāt pilsētas nosaukums sasaucas ar tādu pašu personas vārdu, kas viduslaikos un jaunajos laikos bija populārs. Tas rada situācijas, kad dokumentos ir runa nevis par pilsētu *Wolmar* vai *Woldemar*, bet gan par kādu personu.

Lielākā daļa jaunāko pētījumu, kas hronoloģiski atbilst viduslaiku vai jauno laiku vēstures posmam, veltīti pilsētas arheoloģijai vai atsevišķām vēsturiskām tēmām, kā, piemēram, Hanza.² Valmieras vārds sastopams arī pētījumos par mazajām Livonijas pilsētām³ un Vācu ordeņa pilīm,⁴ tomēr tikai kā viens no piemēriem, nevis galvenais izpētes objekts. Atrodamas arī vairākas publikācijas,⁵ kas veltītas vispārīgam pilsētas aprakstam, izceļot kādu konkrētu tēmu, piemēram, pilsētas ģerboni. Tomēr izceltā tēma arī netiek papildināta ar jauniem faktiem, bet turpināta iepriekšējā tradīcija.

Darbam ar oriģinālavotiem nepieciešams laiks, svešvalodu un paleogrāfijas zināšanas.

Uz pilsētas vēstures izpēti labi varētu attiecināt Marka Bloka tēzi par vēsturi kopumā – “tā kļuvusi vecīga, nikuļojot stāstījuma embrionālā formā, ilgu laiku tā bijusi pieblīvēta ar izdomājumiem, vēl ilgāk – saistīta tikai ar skaidriem un nepārprotamiem notikumiem, bet kā nopietna analītiska nodarbe tā ir vēl pavisam jauna”.⁶

VALMIERAS ĢERBONIS JAUNĀKAJĀ VĒSTURES LITERATŪRĀ

Kā jau iepriekš minēts, nav iespējams vienas publikācijas ietvaros aptvert visus pētniecības jautājumus, kas saistīti ar pilsētas izpēti. Tādēļ šī raksta galvenais varonis būs pilsētas ģerbonis. Neskatoties uz savu nozīmi gan viduslaikos, gan mūsdienās, pilsētas ģerbonis nereti tiek izmantots vien kā vizuālais materiāls, gan rakstot par Valmieru dažāda veida publikācijās, gan runājot par pilsētu reprezentatīvos pasākumos. Viens no jaunākajiem pētījumiem, kas veltīts Valmieras viduslaiku vēsturei, ir Edgara Plētiņa 2016. gadā publicētais raksts “Mazpilsētu nozīme Livonijā 13.–16. gadsimtā: Valmieras pilsētas piemērs”.⁷ Tajā pavisam neliela uzmanība atvēlēta pilsētas ģerbonim, vairāk kā ilustratīvam materiālam. Pie zīmoga attēla redzams autora komentārs – “Valmieras pilsētas zīmogs no 1524. gada”.⁸ Divos Tatjanas Bergas darbos, kas veltīti Valmieras vecpilsētas arheoloģiskajai izpētei,⁹ un Sigitas Šnē 2010. gadā aizstāvētajā promocijas darbā, kas skar municipālo ģerboni, rakstīts, ka “Valmieras ģerbonis zināms no 1524. gada”.¹⁰ 2019. gadā pārizdotajā Hermaņa Endzeļiņa darbā “Skati Valmieras pilsētas, draudzes un novada pagātnē”¹¹ pie Valmieras ģerboņa ir redaktora komentārs – “Valmieras pilsētas senākais zināmais (1523) zīmogs”.¹² Šajā izdevumā nav norādīts, kur redaktors ieguvis informāciju par 1523. gadu.¹³ Vēl jāpiemin Indriķa Šterna 1997. gadā izdotā monogrāfija “Latvijas vēsture 1290–1500”,¹⁴ kur pie Valmieras ģerboņa redzams 1424. gads. Pārbaudot autora izmantoto avotu, secināms, ka darbā ieviesusies kļūda un šeit domāts 1524. gada Valmieras zīmogs, jo norādītajā avotā parādās tikai jau minētais 16. gs. zīmogs.

Pēc vēstures literatūras izpētes jāsecina, ka savās publikācijās, rakstot par pilsētu ģerboņiem vai to izpēti, vēstures speciālisti un entuziasti izmanto vēstures historiogrāfijā labi pazīstamo Roberta fon Tolla (*Toll*, 1802–1876) un Johannesa Zaksendāla (*Sachsensdahl*, 1851–1909) 1887. gadā izdoto pētījumu “Livonijas, Igaunijas un Kurzemes laicīgie un garīgie zīmogi un monētas līdz 1561. gadam” (*Siegel und Münzen der weltlichen und geistlichen Gebietiger über Liv-, Est- und Curland bis zum Jahre 1561*).¹⁵ Iz-

devumā atrodams arī Valmieras 1524. gada zīmogs, kurš pēc 1887. gada izmantots vēstures literatūrā, publikācijās un uzskatīts par vecāko zināmo pilsētas ģerboni.

Protams, šis darbs ir nozīmīgs palīgs heraldikas pētniecībā, un jau Rīgas pilsētas bibliotēkas direktors Nikolajs Bušs (*Busch*, 1864–1933) neilgi pēc pētījuma iznākšanas rakstīja, ka “J. Zaksendāla un R. Tolla darbs uzskatāms par sfragistikas stūrakmeni”.¹⁶ Tomēr būtu jāpievērš uzmanība tam, ka lielākā daļa minētajā darbā apkopoto ģerboņu ir tie, kuri 19. gs. beigās atradušies Rīgas un Rēveles (Tallinas) rātes arhīvos. Tāpēc būtu ieteicams izmantot arī citu historiogrāfisko materiālu. Turklāt pētniecības iespējas un pieejamība dokumentiem 21. gs. ir daudz plašāka salīdzinājumā ar to, kāda tā bija pirms 200 gadiem. Jāatceras, ka “zināšanas par pagātni atrodas attīstībā, tās pastāvīgi transformējas un pilnveidojas”.¹⁷ Nevajadzētu paļauties uz jau veiktajiem pētījumiem, bet rosināt jaunas diskusijas. Labs piemērs tam, ka ir ieteicams par zināmu tēmu veidot jaunu diskursu, ir 2017. gadā iznākušais Tāļa Vīgo Pumpuriņa pētījums “Cēsu ģerbonis: Cēsu pilsētas ģerboņa attīstības un lietošanas vēsture”.¹⁸

DARBS AR VĒSTURES AVOTIEM

Pētot Valmieras vēsturi, radās vēlme strādāt ar oriģinālajiem pilsētas avotiem, pakāpeniski pārskatot līdz šim izvirzītās hipotēzes, faktu uzskaitījumus un pieņēmumus. Tomēr visā līdz šim publicētajā literatūrā par Valmieru apgalvots, ka oriģinālie dokumenti par pilsētu nav saglabājušies. Pievēršot uzmanību Valmieras senākajam zināmajam ģerbonim, nepaļaujoties uz esošajiem pētījumiem un publikācijām, raksta autore izvirzīja hipotētisku jautājumu: vai iespējams, ka Valmieras ģerbonis saglabājies vien no 16. gadsimta? Tika uzsākts izpētes process, kas sākotnēji bija balstīts vien intuitīvās analogijās.

Meklējot jaunus vizuālos materiālus par Valmieru digitālajā Herdera institūta foto arhīvā,¹⁹ tika atrasta fotogrāfija, kur redzami visi Livonijas teritorijā esošo Hanzas pilsētu ģerboņu atlējumi un pie Valmieras ģerboņa ir uzraksts ar gadu – 1381.

1. att. Hanzas pilsētu zīmogi no Rīgas Doma muzeja 1890–1936 (tagad Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs). Fotografijas negatīvs glabājas Herdera institūtā Marburgā. Pie negatīva atsauce: uzņēmums veikts pirms 1936. gada. Autors nav norādīts. Inv. Nr. 42859, kolekcija no Rīgas Doma muzeja

Tas pierādīja, ka raksta autores šaubas ir pamatotas. Tomēr, sazinoties ar Rīgas vēstures un kuģniecības muzeju, pētot Valmieras sfragistikas kolekciju, tik sens zīmogs netika atrasts. Nebija iespējams arī noteikt, vai tiešām muzejā zīmogs bijis, kad, kādā ceļā tas muzeja kolekcijā nonācis un kas ar to noticis. Varbūt ģerboņa datējums ir kļūdainais un šeit domāts vēstures literatūrā un dažādās publikācijās zināmais 1524. gada zīmogs? Daļēju atbildi uz jautājumiem izdevās gūt, strādājot Lībekas arhīvā. Meklējot dokumentus, kas attiecināmi uz Hanzas periodu Valmierā,²⁰ tika atrasts dokuments ar norādi uz Valmieru.

Arhīva izziņas katalogā rakstīts – “1381 Juni 24 Der Rat von Woldemar (Wolmar) ersucht den Rat von Lübeck [...]”²¹ (1381. gada 24. jūnijs Voldemeras (Valmieras) rāte lūdz Lībekas rātei [...]), klāt

viens zīmogs. Ņemot vērā iepriekšējo izpētes pieredzi, kad, iepazīstoties ar avota tekstu, nereti izrādījies, ka *Woldemar* vai *Wolmar* ir persona, radās šaubas, ka dokuments patiešām attiecas uz Valmieru. Vēl lielākas šaubas izraisīja fakts, ka dažādos dokumentu apkopojumos, piemēram, Frīdriha Georga fon Bunges (*Bunge*, 1802–1897) “Livonijas, Igaunijas un Kurzemes aktu grāmatu reģistrā” (*Liv-, Esth- und Curlandisches Urkundenbuch nebst Regesten*)²² par šādu dokumentu ziņas neparādās. Tomēr, ieraugot dokumentu un tam klāt pievienoto zīmogu, kur redzama liepa ar tās zaros iestiprinātiem Vācu ordeņa vairogiem, nebija šaubu, ka dokuments ir saistībā ar pilsētu. Iespējams, šis bijis zīmogs, no kura veidots fotogrāfijā redzamais zīmoga atlējums. Tomēr svarīgākais bija secinājums, ka historiogrāfijā nav atrodama informācija ne par šo dokumentu, ne tam klāt esošo zīmogu un ka ir atrasts senākais pilsētas zīmogs, kas saglabājies līdz mūsdienām. Nezināšana par šo dokumentu līdz 20. gs. 90. gadu sākumam ir izskaidrojama ar to, ka daļa dokumentu, kas šobrīd glabājas Lībekas arhīvā, bija Otrā pasaules kara laupījums, kas atradās Padomju Savienībā, un to nebija iespējams izpētīt. Par to liecina arī arhīva uzziņas katalogā atrodamais ieraksts – “oriģināls atgūts 1990. gadā”²³.

1. DOKUMENTA APRAKSTS²⁴

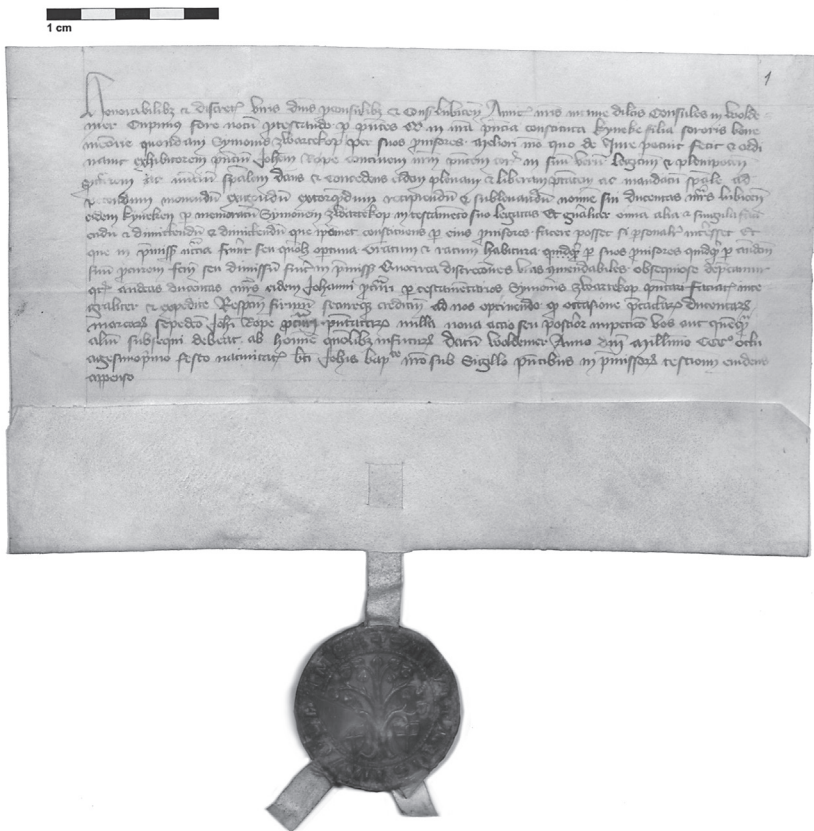
Dokuments un zīmogā redzamais ģerbonis saglabājies ļoti labi. Līdz ar to vērtīgs ir ne tikai pats ģerbonis, bet arī dokumenta teksts, kas sniedz jaunus faktus par Valmieru.

Dokuments datēts ar 1381. gada 24. jūniju un sniedz ziņas par mantojuma lietu starp kādu Valmieras un Lībekas pilsoni. Teksts rakstīts latīņu valodā uz pergamenta. Dokumenta oriģināls glabājas Lībekas arhīvā (*Archiv der Hansestadt Lübeck*). Pilsētas zīmogs piekārts pie dokumenta kā apliecinājums rakstītā patiesumam. Tekstā nav labojumu vai nesalasāmu vietu. Dokumenta labajā pusē ir atzīme par lapas numuru – 1, tā otrā pusē kreisajā augšējā un apakšējā stūrī dažādos laika posmos veiktas arhīva atzīmes.

Dokuments pierāda Lībekas tirgotāju ģimeņu klātbūtni Valmierā 14. gs. beigās. Līdz šim nebija ziņu par Švarckopfu (*Schwarzkopf*) saistību ar Valmieru. Dokumentā minētas trīs personas, kas saistītas ar Valmieru: Simons Zvartekops (*Zwartekop*), viņa māsa

meita Kīneke (*Kyneke*) un Johanness Rope (*Johanni Rope*). Zvartekopu, vēlāk Švarckopfu ģimene bijusi viena no ietekmīgām tirgotāju ģimenēm Hanzas savienībā. Švarckopfu ģimenes saistība ar Valmieru vēl nav pētīta.

Zīmogs apaļš, dzeltenā vaskā. Tāpat kā vēlāku laiku zīmogos līdz 17. gs.,²⁵ tajā redzama liepa, kuras zaros iekārti ordeņa vairogi. Gar zīmoga malu uzraksts – S' CIVITATIS DE WOLDEMER.

2. att. Dokuments sniedz ziņas par mantojuma lietu starp Libekas pilsoni Simonu Zvartekopu un viņa māsas meitu Valmieras pilsoni Kīneki. Dokuments datēts ar 1381. gada 24. jūniju. Redzams senākais Valmieras zīmogs vaskā, kas saglabājies līdz mūsdienām (*Libekas pilsētas arhīvs* (*Stadtarchiv Lübeck*), Livland und Estland (Livonija un Igaunija), 07.1-3/19 – 100a. S. 1)

Dokumenta teksta transkripcija pēc oriģināla:

Honorabilibus et discretis viris dominis proconsulibus et consulibus Lubicensibus amicis nostris intime dilectis consules in Woldemercupimus fore notum protestando per presentes, quod in nostra presentia constituta Kyneke fila sororis bone memorie quondam Symonis Zwartekop per suos provisos meliori modo, quo de iure potuit, fecit et ordinavit exhibitorem presentium Johannem Rope concivem nostrum presentem corporalem in suum verum legitimum et plenipotentem gestorem ac nuntium specialem dans et concedens eidem plenam et liberam presentationem ac mandatum speciale ad concedendum monendum exigendum extorquendum recipiendum et sublevandum nomine sui ducentas marcas Lubicentes eidem Kyneken per memoratam Symonem Zwartekop in testamento suo legatas et qualiter omnia alia et singula faciendum et dimittendum et dimittendum (!), que ipsamet constituens per eius provisos facere posset, si personaliter interesset, et que in premissis necessaria fuerint seu quolibet oportuna, gratum et ratum habitura per suos provisos, quidquid per eundem suum procuratorem factum seu dimissum fuerit in premissum. Quocirca discretionem vestram commendabilem obsequiose deprecamur, quatenus antedictas ducentas marcas eidem Johanni procuratori per testamentarios Symonis Zwartekop presentari faciatur integraliter et expedite respectum firmum scaneque creditum ad nos optinendo, quod occasione pretactarum ducentarum marcarum sepedicto Johanni Rope procuratori presentatarum. Nulla nova actio seu postior impeditio vos aut quemquam alium subsequi debeat ab homine quolibet infuturum. Datum Woldemar anno domini millesimo CCCo octuagesimo primo festo Nativitatis beati Johannis baptiste nostro sub sigillo presentibus in premissorum testimonem evidens appenso.

Dokumenta tulkojums:

Godājamiem Lībekas rātskungi, mūsu labajiem draugiem, vēlamies mēs, Valmieras rātskungi, darīt zināmu, ka pie mums ieradās Kīneke – mirušā Simona Zwartekopa māšas meita – un ar savu divu aizbildņu starpniecību juridiski vislabākajā iespējamā veidā iecēla šī dokumenta iesniedzēju [t.i., dokumenta vedēju uz Lībeku], mūsu [t.i., Valmieras] līdzpilsoni, tobrīd klātesošo

Johannesu Ropi par viņas leģitīmo pilnvaroto un īpašo sūtni, uzti-cot viņam tiesības pilnā apmērā un brīvi viņu pārstāvēt, un nodeva īpašo mandātu, lai viņas vārdā pieprasītu un saņemtu minētā Simona Zvartekopa testamentā viņai, Kīnekei, novēlētās 200 mār-kas; kā arī, lai viņš šajā sakarā nokārtotu visu pārējo, kas viņai ar savu aizbildņu starpniecību būtu jādara, ja pati būtu klātesoša [Lībekā]; un ka viņa ar savu aizbildņu starpniecību piekritis tam, ko nepieciešams nokārtot. Tādēļ mēs Jūs padevēģi lūdzam, lai Jūs liktu Simona Zvartekopa testamenta izpildītājiem izsniegt 200 mār-kas šim pilnvarotajam Johannesam Ropem kā dokumentā vairāk-kārt minētajam pilnvarotajam šajā 200 mārkū lietā un šādi mums izrādītu cieņu un uzticību. Izdots Valmierā, tā Kunga 1381. gadā svētā Jāņa Kristītāja piedzimšanas dienā, apakšā pievienojot mūsu zīmogu, kas šim dokumentam piekārts kā apliecinājums.

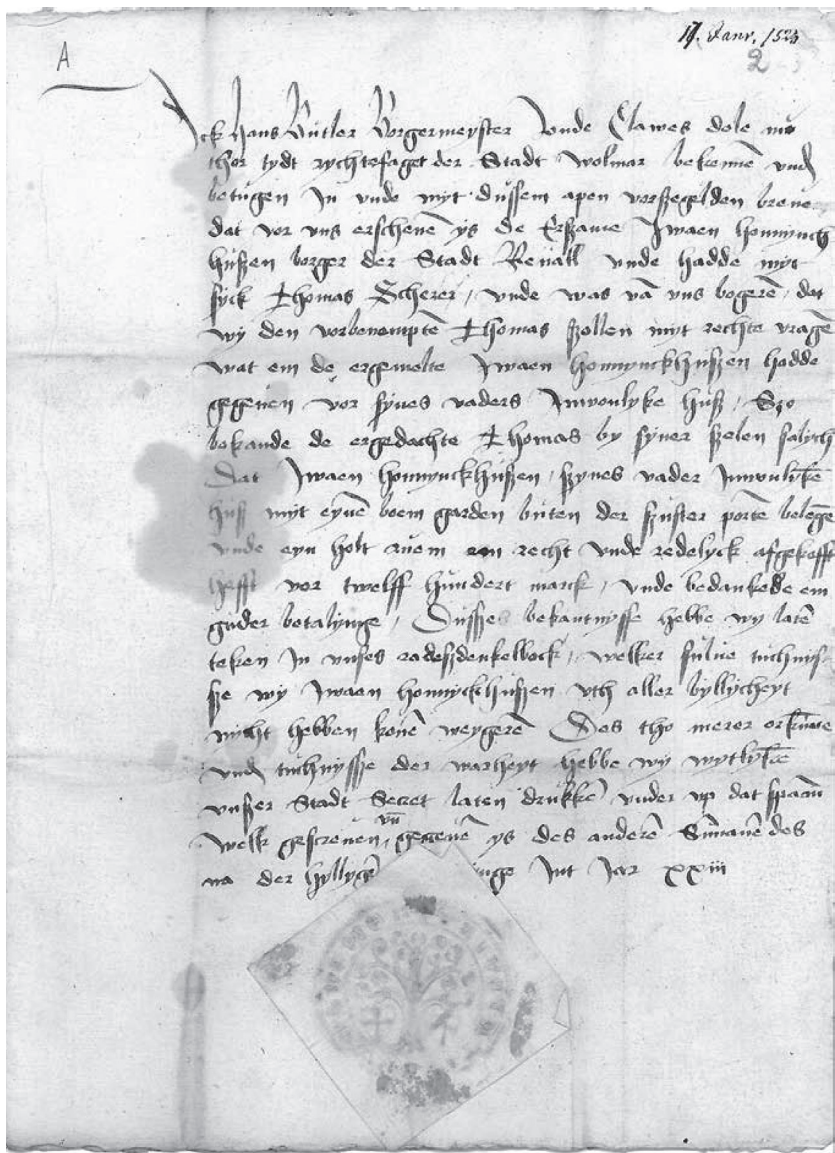
Negaidītais atklājums mudināja atrast 1887. gadā publicētā 1524. gada zīmoga oriģinālo dokumentu. Sazinoties ar Tallinas ar-hīvu, kur dokuments atradās 19. gs. beigās, tika saņemta negaidīta atbilde. Dokuments, salīdzinot veco un jauno signējumu, ir atrasts, bet tā datējums ir cits. Līdz digitālās kopijas iegūšanai māca šaubas, vai tiešām tas ir viens un tas pats dokuments. Izlasot pirmās doku-menta rindas, bija skaidrs, ka tās saskan ar R. Tolla un J. Zaksen-dāla 1887. gadā publicēto fragmentu. Dokumenta labajā augšējā stūrī redzama arhivāra atzīme “17. Janr 1523”. Transkribējot tekstu, tika apstiprināts, ka dokumenta datējums 1887. gada darbā norā-dīts nepareizi un ka tas rakstīts 1523. gada otrajā sestdienā pēc Trīs Ķēniņu dienas, t.i., 17. janvārī.²⁶ Iespējamie varianti, kādēļ radusies datējuma kļūda, ir vairāki:

1. Ieviesusies drukas kļūda;
2. Veidojot dokumentu apkopojumu, izmantota neprecīza at-sauce no arhīva;
3. Nepareizi izlasīts datējums, veicot dokumenta transkripciju.

Tomēr svarīgākais bija tas, ka oriģināldokumenta atkārtota ana-līze ļāva kļūdu konstatēt.

2. DOKUMENTA APRAKSTS²⁷

Dokumenta teksts saglabājies labi, dažās vietās nelieli labojumi, kas netraucē izlasīt tekstu kopumā, bet rada šaubas par dažu vārdu formu. Zīmogs saglabājies labi, redzams tas pats, kas iepriekš aplūkotā dokumenta zīmogā, – liepa, kuras zaros iekārti Vācu ordeņa vairogi. Dokuments rakstīts 1523. gada otrajā sestdienā pēc Trīs Kēniņu dienas, t.i., 17. janvārī. Dokumenta oriģināls glabājas Tallinas pilsētas arhīvā (*Tallinna Liinnaarhiv*). Rakstīts viduslejasvācu valodā uz pergamenta. Pirmās lapas labajā stūrī izdarīta arhīva atzīme par dokumenta datējumu. Avots sniedz ziņas par kādu strīdīgu pirkšanas–pārdošanas lietu starp Rēveles un Valmieras pilsoni. Lapas otrā pusē redzamas vēstules locījuma vietas, adresāta vārds un lēmums – “*Iwan Hunnynckhußen tuchnisse vp Tomes Scherers gekopte hues*” (Apliecinājums Ivanam Hunninkhūzenam par māju, kas pirka no Toma(sa) Šērera).²⁸ Dokumenta patiesums apliecināts ar pilsētas zīmogu, kas uzspiests tukšajā vietā zem teksta. Neskatoties uz to, ka zīmogam pāri pārklāts aizsargpapīrs, ir skaidri saskatāma liepa ar tās zaros iekarīnātiem Vācu ordeņa vairogiem. Zīmogs ir apaļš, R. Tolls un J. Zaksendāls savā darbā min, ka zīmogs ir zaļā krāsā “*Siegel rund, grun*”,²⁹ diemžēl aizsargpapīra dēļ krāsa ir tikai nojaušama. Dokuments svarīgs ar vairākiem faktiem par līdz šim nezināmām personālijām Valmieras agro jauno laiku vēsturē. Avots papildina pilsētas rātskungu un rakstvežu/tiesas vīru vārdus.³⁰ Tas apstiprina, ka Valmierai bijusi sadarbība ar Rēveles pilsētu, kā arī uzdod jaunus jautājumus un nosauc pilsētvidē līdz šim nezināmu lokāciju ar apzīmējumu – Māsu vārti. Vai te domāti Tērbatas vārti kā Rīgas vārtu līdzinieci? Vai tiešām Valmierā būtu bijis sieviešu klosteris? Izpētot pieejamās kartes Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā,³¹ kā arī kartes, kas atrodas Zviedrijas arhīvā,³² nevienā no tām šādas ziņas neparādās. “Māsu vārti” pagaidām palicis atklāts un izpētāms jautājums. Dokuments sniedz ziņas par ipašuma un kokmateriāla cenām Valmierā 16. gs. sākumā.

3. att. Valmieras (Wolmar) rātes vēstule Rēveles (Reval, Tallina) pilsētas maģistrātam, kas apstiprina pirkšanas–pārdošanas līgumu starp Valmieras pilsoni Tomasu Šēreru un Rēveles pilsoni Ivanu Honninkhūzenu. Dokuments datēts ar 1523. gada 17. janvāri (Tallinna Magistraat. Wolmar. Tallinas pilsētas arhīvs (Tallinna Liinarhīiv), TLA.230.1.BD_16, 2. lp.–2. lp. o.p.)

Dokumenta teksta transkripcija pēc oriģināla:

Ick Hans Butler Borgermeyster Vnde Clawes Dole nu thor tydt rycthesager der Stadt Wolmar bekennen vnd[e] betugen In vnde myt dussem apen vorßegelden breue, Dat vor uns erschene[n] ys de Erßame Iwaen Honnynckhußen borger der Stadt Revall vnde hadde myt syck Thomas Scherer, vnde was va[n] vns begeren, dat wy den vorbenompten Thomas szollen myt rechter vrage[n] wat em de ergemelte Iwan Honnynckhußen hadde gegeben vor synes vaders Inwonlyke Huß. Szo bekande de ergedachte Thomas by syner szelen salych[kei]t, dat Iwaen Honnynckhußen szynes vater Inwonliken Huß myt eynen boemgarden buten der Szuster porten belegen vnde eyn holt vuem (?) een recht vnde redelyck afgekofft hefft vor twelff hundert marck, vnde bedankede em guder betalynge. Dusße bekantnyssse hebbe wy laten teken In vnsers radeß denkelboock, welcher sulue tuchnisße wy Iwan Honnynckhußen vth aller byllycheyt nycht hebben konen weygeren. Des tho merer orkunne vnd[e] tuchnyssse der warheyt hebbe wy wytlyke[n] vnßer Stadt Secret laten drukken vnder vp dat staci[u]m, welk gescreuen vn[de] gegeuen ys des anderen Sunauen des na der Hyllygen [dri koni?]nge Int Jar XXIII.

Dokumenta tulkojums:

Es, Hanss Butlers, birģermeistars, un Klauss Dole, šobrīd Valmieras pilsētas tiesas [runu] vīrs, mēs ar šo publisko un apzīmogoto dokumentu atzīstam un apliecinām, ka pie mums ieradās godājamais Rēveles pilsētas pilsonis Ivans Honninkhūzens. Kopā ar viņu bija Tomass Šērers, un mums tika pieprasīts, lai mēs tiesas ceļā [t.i., ar juridisku apliecinājumu. – *L. R.*] šim minētajam Tomassam jautājam, ko minētais Ivans Honninkhūzens viņam ir devis [samaksājis. – *L. R.*] par viņa tēva dzīvojamo māju. Uz to minētais Tomass zvērēja pie savas dvēseles svētlaimes, ka Ivans Honninkhūzens viņa tēva dzīvojamo māju ar augļu koku dārzu pretim Māsu vārtiem un malku/mežu (?) likumīgi nopircis par 1200 mārķām,

un pateicās viņam par labo samaksu. Šo apliecinājumu mēs likām ierakstīt mūsu rātes grāmatā, jo mēs šo liecību Ivanam Honninkhūzenam likumīgā kārtā nevarējām liegt. Lai labāk apliecinātu šis lietas patiesumu, kā liecību mēs apzināti esam likuši uzspiest mūsu pilsētas zīmogu apakšā tukšajā vietā zem šī dokumenta, kurš rakstīts un izdots otrajā sestdienā pēc Trīs Ķēniņu dienas 1523. gadā.

SECINĀJUMI

Valmieras vēstures pētniecību kavē vairāki faktori – pilsētas vārda daudzveidīgais lietojums viduslaikos un jaunajos laikos, vienpusīgie pētniecības virzieni un profesionālu pētījumu trūkums, kas lielā mērā balstīts uz historiogrāfijā izvirzīto argumentu par attiecīgu oriģināldokumentu trūkumu. Tomēr, veicot sistemātisku izpēti Latvijas, ārvalstu un privātajos arhīvos, jāsecina, ka historiogrāfijā izvirzītais arguments ir pārspilēts un maldīgs. Dokumenti par Valmieru ir saglabājušies, to, iespējams, nav daudz un pagaidām nav precīzi zināmas visas to atrašanās vietas. Daļa atrasto dokumentu teksti, iespējams, būs bojāti, grūti transkribējami un izlasāmi. Dokumentāro avotu izpētei nepieciešams laiks, pacietība un paleogrāfijas zināšanas.

Raksta izvirzītais mērķis ir sasniegts, jo ir izdevies precizēt gan ziņas par senāko saglabājušos Valmieras zīmogu, gan plaši zināmā zīmoga datējumu. Senākais pilsētas zīmogs saglabājies no 1381. gada 24. jūnija, un ir noskaidrots, ka tas ir par 147 gadiem vecāks nekā literatūrā parasti atbalstītais, bet kļūdainais 1524. gads. Pēc izpētes ir noskaidrots, ka 1524. gada zīmogs ir no dokumenta ar datējumu 1523. gada 17. janvāris. Gan 14. gs., gan 16. gs. pilsētas ģerboņi zīmogā ir vienādi.

Šie divi dokumenti pierāda, ka ilgstoši vienpusīgi aprobēti jautājumi, bez jauna diskursa pieļauj faktu kļūdas vairāku gadsimtu garumā. Tāpat tie atgādina, cik svarīgi ir strādāt ar pirmavotiem, kuri atklāj ne tikai jaunus faktus, bet arī ļauj precizēt dažādi interpretētus jautājumus. Iepazīstoties ar dokumentu pilnajiem tekstiem un tos transkribējot, ir iespējams kaut nedaudz papildināt faktu kopumu par viduslaiku un turpmākajos pētījumos arī par jauno laiku Valmieru. Netiešie dokumentārie fakti palīdz veidot kopainu, aiz-

pildot kaut nelielu daļu balto plankumu Latvijas viduslaiku vēstures kontekstā. Oriģināldokumentu pārskatīšana un jauna izpēte papildina zināšanas par Latvijas teritorijā radītiem pārvaldes dokumentiem un šeit dzīvojošo sabiedrību. “Dokumenti viduslaiku tekstu kultūru paplašināja ar tiem piešķirtu specifisku sociālās komunikācijas spēju veidot tiesiskos priekšstatos balstītas sociālās attiecības. [...] Uzrunas akts savukārt ar visiem tā dalībniekiem, arī ar tiem, kuri dokumentu ir “dzirdējuši un lasījuši” (*inspecturis*), formēja dažāda līmeņa saistošas tiesiskas attiecības.”³³ Vienlaikus šādā veidā jautājumu loks tiek arī paplašināts, jo jaunatrastie dokumenti atklāj datus par objektiem un personvārdus, kas līdzšinējā pilsētas vēstures naratīvā nepastāv. Tie savukārt ļauj atrast pavedienus par iespējamo dokumentu atrašanās vietām.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Gustav Bergman. Zeichnungen einiger alten Schlosser u. Stadte in Liefland. Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrība [vācu val.], *Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (Rīga, turpmāk: *LNA-LVVA*), 4038–2–13; Thomas Hiarn. Esth-, Lief- und Lettlandische Geschichte. *LNA-LVVA*, 4038–2–31; Topographische und statistische Nachrichten von livländischen Kreisen u. Stadten. *LNA-LVVA*, 4038–2–116; Alte gabaude in Livland. *LNA-LVVA*, 4038–2–141; Oto Vilhelms Hüns, ārsts, novadpētnieks [vācu val.]. Topographisch statistische Beiträge die Kreisstatt Wolmar. (1821). *LNA-LVVA*, 6810–1–42; Topographisch-Statistische Beiträge des Riga – Wolmarschen Kreis. *LNA-LVVA*, 6810–1–15.
- ² Ilgvars Misāns (2004). Wolmar. Eine hansische Kleinstadt im mittelalterlichen Livland. In: Bernhart Jähnig, Klaus Militzer (Hg.). *Aus der Geschichte Alt-Livlands: Festschrift für Heinz von zur Mühlen zum 90. Geburtstag*. Münster: LIT, S. 39–54.
- ³ Edgars Plētiens (2015). Livonijas mazpilsētas: kas tās bija un kāda bija to ietekme? *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 5.–44. lpp.; Heidi Heinkircher, Ilgvars Misāns (Hg.) (2015). *Stadtgeschichte des Baltikums oder baltische Stadtgeschichte? Annäherungen an ein neues Forschungsfeld zur baltischen Geschichte*. Marburg: Herder Institut.
- ⁴ Ieva Ose (sast.) (2011). *Pētījumi un avoti par Livonijas ordeņpilīm*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds (Latvijas viduslaiku pils, 7).
- ⁵ Dainis Bruģis (red.) (2005). *Valmiera domā un rada*. Valmiera: Valmieras pilsētas dome, Valmieras novadpētniecības muzejs; *Valmiera. Senā pilsēta pie Gaujas Valmiera = Old Town at the River Gauja* (2011). Valmiera: Valmieras pilsētas pašvaldība; *Vēsture zem sliedīša* (1993). Valmiera: Imanta.

- 6 Marks Bloks (2010). *Vēstures apoloģija jeb Vēsturnieka amats*. Rīga: Zvaigzne ABC, 61. lpp.
- 7 Edgars Plētiens (2016). Mazpilsētu nozīme Livonijā 13.–16. gadsimtā: Valmieras pilsētas piemērs. No: *Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi*, 1, 35.–45. lpp. Pieejams: https://valmierasmuzejs.lv/wp-content/uploads/2017/12/Valmieras_raksti_1.pdf
- 8 Turpat, 37. lpp.
- 9 Tatjana Berga (2003). *Valmieras pils: arheologa stāsts*. Valmiera: Valmieras novadpētniecības muzejs; Tatjana Berga (2018). *Valmieras vecpilsētas arheoloģija*. Rīga: Zinātne, 32.–33. lpp.
- 10 Sigita Šnē (2010). *Municipālās heraldikas veidošanās un attīstība Latvijā 13.–20. gs.*: Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
- 11 Hermanis Endzeliņš (red. Valters Grīviņš) (2019). *Skati Valmieras pilsētas, draudzes un novada pagātnē*. Rīga: Apvārsnis.
- 12 Turpat, 44. lpp.
- 13 1932. gada izdevumā autors nav aplūkojis ģerboņa jautājumu ne rakstiski, ne vizuāli. Hermanis Endzeliņš (1932). *Skati Valmieras pilsētas, draudzes un novada pagātnē*. Valmiera: Zeme.
- 14 Indriķis Šterns (1997). *Latvijas vēsture, 1290–1500*. Rīga: Daugava, 136. lpp.
- 15 Johannes Sachssendahl, Robert von Toll (Hg.) (1887). *Siegel und Münzen der weltlichen und geistlichen Gebietiger über Liv-, Est- und Curland bis zum Jahre 1561 nebst Siegeln einheimischer Geschlechter*. Reval: Kluge & Ströhm, S. 94 (Est- und Livländische Brieflade, Th. 4).
- 16 Nicolaus Busch (1897). Bemerkungen über einige mittelalterliche livländische Siegel. In: *Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1896*. Riga, S. 121.
- 17 Bloks. *Vēstures apoloģija*, 109. lpp.
- 18 Tālis Pumpuriņš (2017). *Cēsu ģerbonis: Cēsu pilsētas ģerboņa attīstības un lietošanas vēsture*. Cēsis: Cēsu Vēstures un mākslas muzejs; Armands Vijups (2017). Tālis Pumpuriņš. Cēsu ģerbonis: Cēsu pilsētas ģerboņa attīstības un lietošanas vēsture = Cēsis Coat of Arms: Cēsis Coat of Arms – History of its Development and Use. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 197.–201. lpp.
- 19 Herdera institūta Marburgā foto arhīvs (*Herder Institut Bildarchiv*). <https://www.herder-institut.de/abteilungen/bildarchiv.html> (skatīts 27.08.2019.).
- 20 Darbs Lībekas arhīvā bija iespējams, pateicoties projektam “Hanzas vērtības ilgtspējīgai sadarbībai (HANSA)”.
- 21 Lībekas pilsētas arhīvs (*Stadtarchiv Lübeck*). https://www.stadtarchiv-luebeck.findbuch.net/php/main.php?ar_id=3730&be_kurz=30372e312d332f3139&ve_vnum=6122#30372e312d332f3139x6122 (skatīts 15.08.2019.).

- ²² Friedrich Georg von Bunge (1857). *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten*. Bd. 3: Fortsetzung von 1368–1393. Reval: Kluge und Ströhm. <https://archive.org/details/livestundkurInd00hollgoog/page/n135>
- ²³ https://www.stadtarchiv-luebeck.findbuch.net/php/main.php?ar_id=3730#30372e312d332f3139x6122 (skatīts 15.08.2019.).
- ²⁴ Livonica–Estonica [latīņu val.]. Lībekas pilsētas arhīvs, 7.1.–100a–1.–2. lp.
- ²⁵ Tā tas bija līdz poļu-zviedru karam (1600–1629), kad 1622. gadā Valmiera nonāca Zviedrijas kanclera Aksela Uksensērnas (*Axel Oxenstiera*) īpašumā. Līdz ar to mainījās arī pilsētas ģerbonis. No tā pazuda Vācu ordeņa vairogi, un parādījās Uksensērnu ģimenes ģerbonī esošā vērsa piere. – Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrība [vācu val.]. *Alte Gebaude in Livland. Berichte an den Zivil-Governand*. 1834. LNA-LVVA, 4038–2–141, 27. lp. o.p.; Armands Vijups. Zaļa liepa zelta laukā. *Liesma*, 24.10.1990., 4. lpp.
- ²⁶ Hermann Grotefend (1922). *Taschenbuch der Zeitrechnung des Deutschen Mittelalters und der Neuzeit*. Fünfte auflage. Hannover: Hahnsche Buchhandlung.
- ²⁷ Tallinna Magistraat. Wolmar [vācu val.]. *Tallinas pilsētas arhīvs (Tallinna Liinaarhiiv – TLA)*, TLA.230.1.BD_16, 2. lp.–2. lp. o.p.
- ²⁸ Turpat, 2. lp. o.p.
- ²⁹ Sachssendahl, Toll. *Siegel und Münzen*, S. 94.
- ³⁰ Līdz šim bija zināmi vairāki rātskungu vārdi, bet ne šajā dokumentā minētie. Zināmie rātskungu, rakstvežu vārdi bez dokumentāriem pierādījumiem balstījās tikai uz 19. gs. Vilhelma Heines rakstītā darba *Beitrag zur Geschichte der Stadt Wolmar. Senā Valmiera* (1994). Valmiera: Valmieras Vācu kultūras biedrība, 12.–13. lpp.
- ³¹ Vidzemes muižu plāni, kartes un apraksti [vācu, krievu, zviedru un latviešu val.]. LNA-LVVA, Valmieras draudze. Valmieras pilsēta (1688), 7404–1–1380; 7404–1–1381; Valmieras novada kartes (1681, 1683), 7404–3–28.
- ³² <https://www.archivesportaleurope.net/search/-/s/n> (skatīts 22.08.2019.).
- ³³ Andris Levāns (2012). CUM LITTERARUM TESTIMONIO. Dokumentu producēšanas prakse Rīgas bīskapijā 13. gadsimta sākumā: piezīmes par medievistikas un diplomātikas attiecībām. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 5.–40. lpp., šeit 6. lpp.

RESEARCH OF VALMIERA'S ORIGINAL DOCUMENTS: PROBLEMS OF THE OLDEST SEAL AND COAT OF ARMS OF THE CITY

Liene Rokpelne

Mg. hist., leading researcher, Valmiera Museum.

Research interests: source research, paleography, unpublished documents on Valmiera and its surroundings in the 13th–19th centuries, everyday life and culture of the medieval city.

The article begins a more extensive study of the unpublished medieval and modern period documents of the city of Valmiera found in the Latvian, German, Estonian, Polish, Swedish, Russian and private archives. The study of Valmiera's history is complex, divided into several chronological historical stages and considered in several directions of research, therefore it is impossible to discuss it in one article.

The purpose of the article is to clarify the date of the seal of the oldest coat of arms of Valmiera, outlining the issues of the study of the history of Valmiera, using two unpublished original documents as an example. The main task is to discover and record facts that were not known in Latvian medieval history so far by reading the full text of the documents.

The novelty of the research is concerned with the fact that systematic first sources about Valmiera have not been investigated. Not only does it expand the knowledge of local city life, but it also provides a broader picture of Latvian history, through a better knowledge of small Livonian cities

Key words: Valmiera, seal of Valmiera 1381 and 1523, coat of arms, original, city.

Recent research studies about Valmiera, chronologically corresponding to periods of medieval or modern times, are devoted to urban archeology or to individual historical topics such as the Hansa, small Livonian towns and castles of the German Order, but only as one example, not the main object of study. Also, a number of publications have been devoted to a general description of the city highlighting a particular theme, such as the city's coat of arms.

Factors hindering the study of Valmiera's history:

1. City name *Valmiera* was used in various forms in the Middle Ages. The most popular of them were *Wolmar*, *Woldemar*, *Woldemar*, *Vladimirec*, however, there are other forms of the word, such as *Volmyr*. Moreover, the name of the city echoes the name of a

person who was popular in the Middle Ages and in modern times. This creates situations where the documents are not about City Wolmar or Woldemar but about a person;

2. After analyzing the historical literature, especially the latest, one of the main conclusions is that Valmiera has been little researched professionally. Professional historians and people interested in history, when writing about Valmiera, mostly refer to 18th and 19th century research summaries and publications written by Baltic German historians and archivists. As the main argument for the lack of new information, the authors assume that the city archive has been repeatedly burned or damaged by war attacks, as a result of which the original documents have not been preserved and the information once written is no longer verifiable.
3. It takes time, patience, and knowledge of paleography to study documentary sources.

The study of the history of the city could well be attributed to Mark Block's thesis on history as a whole – it has become old, faded into narrative embryonic form, has long been cluttered with imagery, and for a long time, only clear and unambiguous, brand new.

The argument in historiography about the lack of original documents related to Valmiera is exaggerated and misleading. Documents on Valmiera have been preserved, as evidenced by systematic studies. They may not be numerous and their exact location is not yet known. Some of the texts found may be corrupted, difficult to transcribe and read.

The purpose of the article has been achieved by refining the details of the oldest preserved seal of Valmiera, as well as the date of the well-known seal.

The oldest city seal has been dated 24 June 1381, and is found to be 147 years older than the widely accepted but erroneous 1524. In the course of research it was established that the seal of 1524 is from a document dated 17 January 1523. Both the 14th and 16th century city coat of arms is the same coat of arms.

These two documents prove that long-standing, one-sided approbation issues, without new discourse, can make factual mistakes for centuries.

They also recall the importance of working with first-hand sources, which not only reveal new facts but also allow clarification of issues that have been interpreted differently. By getting acquainted with the full texts of the documents and transcribing them, it is possible to add some facts

to the set of facts concerning the Middle Ages and, in future studies, concerning the modern times of Valmiera. Indirect documentary facts help to form a picture, filling in even a small part of the *white spots* in the context of Latvian medieval history. Revision of the original documents and new research adds to the knowledge of the administrative documents created in the territory of Latvia and the community living there. Documents show details of objects and personal names that do not exist in the historical narrative of the city. This allows finding clues about the locations of possible documents through family names.

FIGURE CAPTION

- Fig. 1.* Hanseatic City Seals from the Riga Cathedral Museum 1890–1936 (now the Museum of the History of Riga and Navigation). The photo negative is stored at the Herder Institute in Marburg. On a negative note – photography was made before 1936. Author: not specified. Inv. no. 42859, collection from Riga Cathedral Museum
- Fig. 2.* The document gives an account of an inheritance case between a Kyneke citizen of Valmiera, who is the daughter of Simon Zvartekop sister, and Simon Zvartekop, a citizen of Lübeck,. Document dated 24 June 1381. The oldest Valmiera seal in wax can be seen, which has survived till the present day. City of Lübeck (Stadtarchiv Lübeck). Livland und Estland (Livonia and Estonia) 07.1-3/19-100a. S. 1.
- Fig. 3.* Letter from Valmiera (Wolmar) Town Hall to Tallina (Reval) City Council, approving purchase agreement between Thomas Sherer, citizen of Valmiera, and Ivan Honninkhusen, citizen of Tallinn. Document dated 17 January 1523. Tallinn Magistrate, Wolmar (in German), Tallinna Liinaarhiiv (Tallinn City Archives). (Further: TLA), TLA.230.1.BD_16, 2.-2. o.p. lp.